

Рецензія: Бойко-Гагарин А.С. Фальшивомонетничество в Центральной и Восточной Европе в эпоху Средневековья и раннего Нового времени. Киев: «Украинская конфедерация журналистов, 2017, 549 с., с илл.

Значна активізація нумізматичних досліджень, яку ми можемо спостерігати останнім часом не тільки в Україні, але і в цілому світі, цілком зрозуміло пояснюється ефектами «ери металодетектора». Не торкаючись етичних питань, які неминуче виникають при оцінці цього суперечливого сучасного явища, наголосимо на незаперечному факті: сьогодні світова нумізматика переживає новий етап свого розвитку. Джерельна база для нумізматичних досліджень тільки за останні п'ятнадцять – двадцять років збільшилась в десятки, а подекуди – сотні разів. Монографія А.С. Бойко-Гагаріна – це один із яскравих прикладів наукових досліджень, побудованих здебільшого з використанням нового матеріалу. Вона являє собою винятково важливу наукову розробку, присвячену дуже важливому та вкрай актуальному за останні роки у світовій, зокрема вітчизняній, нумізматичній питанню – дослідженню історії фальшивомонетництва.

Роботу відкриває великий список подяк. Насправді цей, видавалося б, незначний момент вже з початку знайомства з книгою налаштовує на її позитивну оцінку, свідчить про велику роботу, яку провів автор під час дослідження. На жаль, останнім часом у вітчизняних публікаціях дуже рідко можна зустріти використання цієї обов'язкової для західних країн норми – висловлення вдячності колегам за консультації, зроблені під час роботи.

Вступ стисло вводить читача до проблеми фальшивомонетництва, окреслює основні завдання роботи. На мій погляд, ця стислість є абсолютно доцільною. Хоча невеличке розширення його за рахунок пояснення хронологічних та територіальних меж не було б зайвим, проте цей недолік компенсує формулювання самої назви дослідження.

Монографія має 23 розділи. Перший розділ присвячено загальним питанням виготовлення фальшивих монет. Особливу цікавість викликає термінологічний апарат, який ретельно проаналізований у спеціальному підрозділі. У цьому сенсі не зовсім зрозуміле розміщення спеціального розділу про технологію виробництва фальшивих монет наприкінці монографії (глава 20), адже питання, розглянуті у главі 1 та главі 20, дуже близькі між собою. На наш погляд, дуже логічним було б їх розміщення поруч, тим більше, що інколи дані в них дублюються.

Розділи з 2 по 19 присвячені аналізу знахідок фальшивих монет різних країн. Немає жодної потреби зупинятися на змісті цих розділів – кожен з них написаний на високому науковому рівні, включає в себе безліч цікавого та абсолютно нового наукового фактажу. Як зазначалося вище, факт того, що автор побудував своє дослідження не тільки на уже відомих, введених до наукового обігу, монетах, а здебільшого на знахідках монет, виявлених під час моніторингу скарбошукальницьких форумів або з приватних колекцій – нами оцінюється дуже позитивно. У використанні цього матеріалу автор займає помірковану, розважливу позицію їх ретельної верифікації, і тільки після неї – залучення до наукового обігу. В тому числі завдяки цьому книга містить багато ілюстрацій із зображеннями монет гарної якості, що уможливило роботу з ними майбутнім дослідникам.

Єдине, що хотілось би зауважити – це структура та назви спеціальних розділів. На мій погляд, така дрібність глав є надмірною. Зберігаючи географічний принцип, можна виділити чотири великі блоки, які цілком могли б бути

самостійними главами: фальшиві монети західноєвропейських номіналів, фальшиві монети центральноєвропейських номіналів, фальшиві монети східноєвропейських номіналів, фальшиві монети східних номіналів. А вже всередині цих великих розділів, тобто в підрозділах, було б логічним розглядати вироби у територіальному та хронологічному порядку. Така структура не тільки дала б первинне впорядкування інформації, але й зробила б користування книгою простішим.

Розділи 20-23 монографії є не менш важливими як для цієї роботи, так і для розуміння фальшивомонетництва в цілому. Вони написані на високому фактичному і методичному рівнях. Проте, і тут ми знову повертаємося до структури всієї роботи Андрія Сергійовича. Насправді, розміщення цих розділів в кінці книги є дивним. На наш погляд, монографія має дві великі змістовні частини: частина перша присвячена загальним питанням вивчення фальшивомонетництва, зокрема історії дослідження питання, правовим засадам цього процесу у давнину (глави 1, 20, 21, 23), а частина друга – конкретному матеріалу зі знахідок (глава 22, 2-19). Поділ книги на дві такі частини – методичну і фактологічну – знову б слугувало зручності використання дослідження та його сприйняттю. Саме таким чином, побудовано багато західноєвропейських нумізматичних монографічних досліджень.

Аналітичну частину роботи закінчує досить великий розділ «Результати дослідження». Фактично – це чудовий, професійний нарис історії фальшивомонетництва на території Східної Європи, таке собі «ноу-хау» дослідника. Дуже цінним, на наш погляд, є розширення терміну «нумізматика», запропонований науковцем (*«наука, изучающая монеты, клады, коллекции, товарно-денежные отношения и технику изготовления монет, а также кустарные подделки монет того времени»*) (с. 373). На нашу думку, більш коректним був би такий варіант терміну: *«наука, изучающая монеты и их кустарные подделки, клады, коллекции, товарно-денежные отношения и монетную технику изготовления»*, проте, все це є елементами подальшої дискусії. Англomовна версія цього розділу (зауважу – не розширене резюме, а саме квінтесенція праці – висновки) є також великим досягненням монографії А.С. Бойко-Гагаріна. Адже донесення результатів власного дослідження до більш ширшого кола науковців, зокрема, інших країн, є важливим етапом розповсюдження наукового знання у світі.

Невід'ємною частиною кожного наукового нумізматичного дослідження є додатки до нього. У випадку рецензованої праці – це список ілюстрацій, дані металографічного аналізу та список («топографія») знахідок монет. Список ілюстрацій побудований змістовно, з повними або частково повними описами монет та зазначенням (що дуже важливо!) на джерело інформації. Також якісно представлена і таблиця з результатами аналізів металу.

Щодо списку знахідок монет, то хотілося б зауважити наступне. По-перше, назва «Топографія» для останнього розділу не є доцільною (фактично – це назва наукової дисципліни). Скоріше за все, малось на увазі «Список знахідок фальшивих монет». По-друге, можливо на майбутнє, хотілося б запропонувати автору переставити стовпчик з населеними пунктами на перше місце (бо точне місце знахідки *a priori* є важливішим за регіон) та додати на початку стовпчик з номерами позицій, що зробить можливим посилення на конкретні позиції списку.

Підливаючи останні краплі дьогтю до бочки з медом зауважимо, що особисто нам в роботі бракує мап знахідок (загальної і за періодами й номіналами країн, розглянутих в праці) та результатів статистичної обробки (діаграми, графіки тощо). Проте, все це можна скоріше віднести до незначних зауважень, які абсолютно не впливають на загальне позитивне враження від знайомства з монографією.

Наприкінці хотів би щиро привітати автора з цікавим та неймовірно важливим дослідженням. Андрій Сергійович, опрацювавши і ретельно проаналізувавши насправді величезний пласт матеріалу, до дрібниць володіючи

найменшими нюансами проблеми, створив фундаментальне дослідження такого важкого та маловивченого питання, як середньовічне та новочасне фальшивомонетництво. В цій царині праця Андрія Сергійовича Бойко-Гагаріна цілком претендує стати класичною і, на мій погляд, є однією з найкращих фундаментальних досліджень з нумізматики, опублікованих за часи незалежної України. Гадаємо, що на монографію чекає ще не одне доповнення та перевидання і маємо щиру надію, що наші побажання, висловлені в рецензії, зроблять її ще більш кращою.

Рис. 1. Лицьова сторінка монографії Андрія Бойко-Гагаріна